

Ο Λεωνίδας Καλλιβρετάκης σχολιάζει τη βιβλιογραφία για τη δικτατορία 1967-1974

Επταετία: σοβαρό έλλειμμα στην ιστορική έρευνα

Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΥΠΗΡΞΕ ΑΝΕΚΑΘΕΝ ΕΝΑ ΔΙΑΦΟΛΟΓΙΚΟΜΕΝΟ ΣΥΝΗΜΑ ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ, ΚΑΘΩΣ ΕΠΙΚΡΟΤΟΥΣ ΣΕ ΜΕΓΑΛΟ ΒΑΘΜΟ ΤΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΜΑ ΟΤΙ Η ΠΑΡΕΛΕΥΣΗ ΜΙΑΣ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑΕΤΙΑΣ – Ή ΚΑΙ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΙΑΣ – ΕΙΝΑΙ ΑΠΡΑΙΗΤΗ ΠΡΟΫΦΟΡΟΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΙΜΗΣ ΑΠΟΨΤΑΣΗΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΜΕΛΕΤΗΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΠΟ ΜΕΛΕΤΗ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ, ΤΗΝ ΑΠΟΦΩΤΙΣΗ ΤΗΣ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗΣ ΕΜΠΛΟΚΗΣ, ΤΗΝ ΠΡΟΒΑΣΗ ΣΤΟ ΑΡΧΑΙΟΚΟ ΟΥΛΟ, Κ.Λ.Π. ΟΜΩΣ ΑΥΤΟ ΤΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΜΑ ΦΙΒΗΝΤΕΙΤΑΙ ΕΝΤΩΝΑΣ ΣΕ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΚΑΤΑ ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ

Γράφει ο Λεωνίδας Καλλιβρετάκης

Τα τελευταία χρόνια πολλά πλασιάζονται τα ιστορικά και τα κέντρα έρευνας και τεκμηρίωσης της πρόσφατης ιστορίας. Ταυτόχρονα δημιουργούνται προγράμματα με στόχο τη διεθνή και διεπιστημονική προσέγγιση παλαιών πεδίων όπως, λόγω κόρης, τα αμφισβητούμενα κινήματα νεολαίας που αναδόθηκαν διεθνώς στη μεταπολεμική περίοδο, ένα ζήτημα που παρουσιάζει για μας μεγάλο ενδιαφέρον, στην προσπάθειά μας να αναλύσουμε το ελληνικό νεοεθνικό και φοιτητικό κίνημα των δεκαετιών του 1960 και 1970, εντάσσοντάς το (και) στα διεθνή του συμφραζόμενα.

Παρά τις διεθνείς αυτές εξελίξεις, ο χρονολογικός συστηρητισμός έχει ακόμη ισχυρά ερμητιστικά στοιχεία, καθώς οι επαγγελματίες ιστορικοί παραμένουν σε μεγάλο βαθμό διαστακτικοί απέναντι στη διατηρηματοποίηση του πρόσφατου παρελθόντος. Μόλις τα τελευταία χρόνια – και σε μεγάλο βαθμό από νεότερους ιστορικούς – επικεφαλής ονόματες απόπειρες ιστορικής προσέγγισης της δραματικής δεκαετίας του 1940. Σε μία έρευνα του «NEON» που δημοσιεύθηκε πριν από δύο χρόνια (22.4.2005), ο Ηλίας Νικολακόπουλος σχολιάζει ότι «η περίοδος της κοινωνικής επαγγελίας εξακολουθεί, εν πολλοίς, να προσμοιάζει με μαύρη τρύπα, όσον αφορά τη συστηματική μελέτη της από τη σκοπιά της ιστορικής έρευνας. Αυτό είναι μεν ακριβές, αλλά δεν περιγράφει στην περίοδο της δικτατορίας επεκτείνεται σε όλα σχεδόν τα γεγονότα που συντελέστηκαν στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα. Εκεί, το πεδίο καλύτεριετα περισσότερο

Γεώργιος Παπαδόπουλος (1919 – 1999), ο πρωτεργάτης της κατάλυσης της ελληνικής δικτατορίας τον περίοδο 1967 - 1974

καλλιτέριετα περισσότερο από τους πολιτικούς επιτελείς. Αυτή η κατάσταση συντελεί στην άδικη και σε μεγάλο βαθμό αικαϊστική αμετροπρέπεια με τον τρόπο αυτό για στερεά δημόσια συνείδηση. Επιπλέον, παρατηρείται τα τελευταία χρόνια μία έντονη ζήτηση εν μέρους του ελληνικού κοινού μιας προσέγγισης στην ειδική ιστοριογραφία του πρόσφατου παρελθόντος και δεν είναι απόδοξη η παραγγελία της ιστορίας να στρέφουν την πλήρη τους ως ανέτοιμα. Αυτή η στάση έχει ως συνέπεια η προσφορά που αναπορεύεται σε αυτή την αυ-

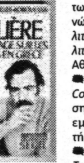

Η βιβλιογραφική έμφαση του Α. Καλλιβρετάκη αποδεικνύει ότι τα βιβλία που εκδόθηκαν τον περίοδο της δικτατορίας δεν την αναλύουν οφρατικά αλλά λειτουργούν περισσότερο ως ιστορική πηγή για τον πώς βιώθηκε, ενώ τα βιβλία που εκδόθηκαν μετά τη δικτατορία είναι μεν θεωρητικά αλλά μεταξύ τους είναι λίγα τα καθαρήματα ιστορικά

ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑΣ

Έντονο το γαλλικό ενδιαφέρον

- Jean Meynaud, *Rapport sur l'abolition de la democratie en Grece*, Μόντρεαλ 1967 (συμπλήρωση του παλαιότερου βιβλίου του *Les forces politiques en Grece*, Μόντρεαλ 1965).
- Stephen Rousseau, *The Death of a Democracy: Greece and the American Conscience*, Νέα Υόρκη 1967 (από ένα σύντομο κείμενο και προσωπικό φέδρο του Ανδρέα Παπανδρέου).
- Marc Marceau, *La Grece des colonels*, Παρίσι 1968 (από το μόνιμο ανταποκριτή της «Le Monde» στην Αθήνα).
- Jean-François Chauvel, *La Grece a l'ombre des epées*, Παρίσι 1968 (δημοσιογραφική έρευνα).
- Κωνσταντίνος Τσοουκάλης, *The Greek Tragedy*, Middlesex 1969 (γαλλική έκδοση της *La Grece de l'Independance aux Colonels*, Παρίσι 1970, ελληνική έκδοση Η. Ελληνική Γραβιούρα, Αθήνα 1974).
- Μάριος Νικολαΐδης & Κώστας Νικολάου (εξ.), *Die verhinderte Demokratie: Modell Griechenland*, Frankfurt am Main, 1969 (συνολικό τόμο).
- Nicole Dreyfus, *Les etudiants Grecs accusent*, Παρίσι 1969 (η δική μελέτη του «Ρήγα Φεραίου» στο στρατοδικείο).
- Ελένη Βλάχου, *House Arrest*, Λονδίνο 1970 (η προσωπική εμπειρία-καταγγελία της εκδότης της «Καθημερινής»).
- James Beckett, *Barbarism in Greece*, Νέα Υόρκη 1970 (τεκμηρίωση της βασιοκρατίας).
- Ρόβης Ρούφας, *La Verite sur la Grece*, Λωζάννη 1970 (γαλλική έκδοση *Inside the Colonels' Greece*, Λονδίνο & Νέα Υόρκη 1972).

Emmanouil Tsoukalas, *La Filiere*, 1969

- Emmanouil Tsoukalas, *La Filiere: Tεμοταγή στα τς tortures en Grece*, Παρίσι 1969 (γαλλική έκδοση *The Method: A Personal Account of the Tortures in Grece*, Λονδίνο 1970, ελληνική έκδοση *Ο άνθρωπος πουλάει*, Αθήνα 1983, εμπειρική βασιοκρατία).
- Γιάννης Κάτρης, *Eyewitness in Greece: The Colonels Come to Power*, St. Louis 1971 (ελληνική έκδοση Η. Έντονο το Νεοερασμού στην Ελλάδα, Αθήνα 1974).
- Richard Gladys & George Anagnostou (εξ.), *Greece under Military Rule*, Λονδίνο 1972 (συνολικό έργο, ελληνική έκδοση Η. Ελλάδα κάτω από στρατιωτικό ζυγό, Αθήνα 1976).
- John Owens, *The Causes of the Greek Coup d'Etat on April 21, 1974*, Princeton University, 1972.

ξάνομενη ζήτηση, να συνίσταται κυρίως από ανακυκλωμένες κοινοτικές, αντί να ανέλη από τα αποτελέσματα μιας καινοτόμου επιστημονικής έρευνας, που έχει κάνει την εμφάνισή της τα τελευταία χρόνια, υπό μορφή αξιολογικών μελετών, διατριβών κ.λπ. που δεν βρίσκουν δυσηκτική έκδοσης για να διαχυθούν στο ευρύ κοινό.

Αυτή η προβληματική οδήγησε στην συγκρότηση, στο Εθνικό Ινστιτούτο Ερευνών, ενός ειδικού Ερευνητικού Προγράμματος, με αντικείμενο τη συστηματική συγκέντρωση τεκμηριωτικού υλικού σχετικού με την πολιτική και κοινωνική ιστορία του 20ού αιώνα. Στο πλαίσιο αυτό επιχειρείται αφενός η συγκρότηση βάσεων δεδομένων και βιβλιογραφικών για τα παραπάνω αντικείμενα και αφετέρου η ιστορική μελέτη περίοδων, γεγονότων και επιμέρους φαινομένων και προβλημάτων. Ενός αυτού του Προγράμματος διεξάγεται και η έρευνα «Τεκμηρίωση τα γεγονότα του Νοεμβρίου 1973», κάποια πρώτα αποτελέσματα της οποίας (σχετικά με τους νεκρούς του Πολυτεχνείου) είναι ήδη για πρώτη φορά το φως της δημοσιότητας στα «NEA» τον Νοέμβριο του 2003.

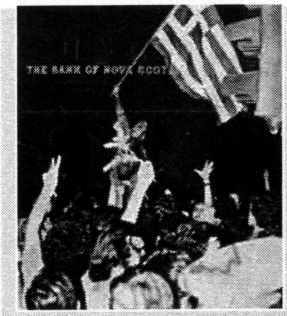

Προσυμπίπτουν σήμερα μια (τελείως ενδεικτική) βιβλιογραφία για την περίοδο της δικτατορίας, τη χωρίζουμε σε δύο κύρια υποπελάκια: σε βιβλία που δημοσιεύθηκαν επί επαγγελματίες (σχεδόν αποκλειστικά στο εξωτερικό και σε μεγάλο βαθμό στρατευμένοι) και σε εκείνα που κυκλοφόρησαν μετά την μεταπολίτευση. Τα δεύτερα προσπαθούμε να κατατάξουμε (όχι πάντα με ευκολία) σε τρεις βασικές κατηγορίες: (α) τα τεκμήρια και τις προσωπικές μαρτυρίες, (β) τις δημοσιογραφικές προσεγγίσεις και (γ) τις μελέτες.

Διατρέχοντας την τελευταία κατηγορία, διαπιστώνουμε την ελάχιστη παρουσία στην καθαρά ιστορικών βιβλίων. Όπως παρατηρούσε και ο Βασίλειος Παναγιωτόπουλος στην έρευνά του προαναφερθείσα, «μπαρμπαρίστηκαν από μεμνός αυτού προβλήματος του 20ού αιώνα έρχονται οι γεννητικοί επαγγελματίες, Κοινωνιολογία, Πολιτικές Επιστήμες, Επιστήμη του Δικαίου κ.ά., που συμπληρώνουν πολλά κενά της καθύστερη ιστορικής έρευνας».

Να προσθέσουμε ότι, στο επωπερικό κάθε κατηγορίας, τα βιβλία κατατάσσονται με τη χρονολογική σειρά της πρώτης τους έκδοσης.

ΜΕΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ: ΛΙΓΕΣ ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

THE BANK OF HONOR SOCIETY

Η επιτυχία της περαστικής φαίνεται να προκαλεί ένα είδος εμπλακασίας στους Έλληνες ιστορικούς που άρνηται να ασχοληθούν με το παρελθόν των ενδεχομένων και επειδή οι περισσότεροι μεταξύ τους έπαυσα ενεργό ρόλο στον αντιπολιτευτικό αγώνα

Μελέτες και ανέκδοτες διατριβές

- Νίκος Πουλαντζάς, *A Crise Des Dictatures: Portugal, Grece, Espagne*, Παρίσι 1975 (γαλλική έκδοση *The Crisis of the Dictatorships: Portugal, Greece, Spain*, Λονδίνο 1976, ελληνική έκδοση Η Κρίση των Δικτατοριών: Πορτογαλία - Ελλάδα - Ισπανία, Αθήνα 1975, β' έκδοση Αθήνα 2006).
- Δημήτρης Κωνσταντίνου, «Η Ελληνική Υπόθεση» στο Συμβούλιο της Ευρώπης, 1967-69, Αθήνα 1976 (από την άποψη του δημοσίου δικαίου).
- Νίκος Μουζιάλης, *Modern Greece: Facts of Underdevelopment*, Λονδίνο 1978, του ίδιου, «On the Rise of Postwar Military Dictatorships: Argentina, Chile, Greece», *Comparative Studies in Society and History*, 28/1, Ιανουάριος 1986, σ. 55-80.
- Γιώργος Κύριος, *The Attitudes of European Socialists Regarding Spain, Portugal and Greece*, since 1967, London School of Economics, Λονδίνο 1980 (ανεκδοτή δημοκρατική διατριβή).
- Νικόλαος Διαμαντούρος, «1974: Η μετάβαση από το αυταρχικό στο δημοκρατικό καθεστώς στην Ελλάδα: Πρόσθεση και ερμηνεία μέσα από μια ιστοριοεπιστημολογική προσέγγιση», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 1983, σ. 52-87.
- Νίκος Αλιβιζάτος, *Ο πολιτικό θεσμικό σε κριση: Οψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Αθήνα 1983.
- Νίκος Ψυχράκης, *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας (1967-1974) - Το καθεστώς της 21ης Απριλίου*, Αθήνα 1983.
- Δημήτριος Χαρολάμπης, *Στρατός και πολιτική έρευνα: Η δομή της έρευνας στην μεταπολιτευτική Ελλάδα*, 1985 (σημαντική απόπειρα στατιστικής δομικής ανάλυσης του φαινομένου).
- Χριστόφορος Βενιαμίνος & Γιάννης Μαυρίδης, *Κρίση και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα: Ο πρωτοπόρος της μετανάστευσης Κωνσταντίνος Καρανιώσης*, *Ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο 1945-67*, Αθήνα 1994 (πρακτικά συνεδρίου).
- Άννα Μαντογιού, *Η εξέγερση του Πολυτεχνείου*, Αθήνα 1999 (αναπτυχτικό κείμενο 1972-1973, Αθήνα 1999).
- Έθνος, 16ος τόμος: *Εύχρονος Ελληνισμός από το 1947 έως το τέλος του αιώνα*, Αθήνα 2000 (μηνιαίο περιοδικό, 171-293).
- Ηλίας Νικολαΐδης, *Η κακεκλιτική δημοκρατία: Κόμματα και Εκλογές, 1946-1967*, Αθήνα 2001.
- Σωτήρης Ρίζος, *Οι Ηνωμένες Πολιτείες η δικτατορία τον συμμαχικό και το Κυπριακό ζήτημα 1967-1974*, Αθήνα 2002 (με συστηματική χρήση των αμερικανικών αρχείων).
- Βασίλειος Παναγιωτόπουλος (διεύθυνση έκδοσης), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 5ος τόμος: Νικητές και Ηττημένοι 1949-1974*, Τα Νέα-Ελληνικά Γραμματοπωλεία, Αθήνα 2003 (κυρίως οι σελίδες 17-133).
- Κωνσταντίνος Κωνσταντίνου, *Student Resistance to the Greek military dictatorship: Subjectivity, Memory, and Cultural Politics*, 1967-1974, European University Institute, Φλωρεντία 2006 (ανεκδοτή δημοκρατική διατριβή).

Προσωπικές μαρτυρίες

- Περικλής Ροδιάκης (εξ.), *Οι Δέκα της Χούντας: Α. Η Δίκη των Προταίων, Β. Η Δίκη του Πολυτεχνείου*, τ. 1, Οι Δέκα των Βασανιστών, 12 τόμοι, Αθήνα 1975-1976.
- Παναγιώτης Κανελλόπουλος, *Ιστορικά δοκίμια Α. Πώς ερβόσα σε στην 21η Απριλίου 1967*, Αθήνα 1975 (η αφήγηση του τελευταίου κοινοβουλευτικού προβουλευτικού).
- Γιώργος Γάτος (εξ.), *Πολυτεχνείο '73: Περίοδος με την ιστορία*, β' έκδοση Αθήνα 1983 (συνολικό έργο, β' σ. 191-201, 202-203).
- Μάριος Νικολαΐδης, *Αντίσταση και Αντιπολιτευση 1967-1974*, Αθήνα 1975.
- Σταύρος Λυγερός, *Φοιτητικό Κίνημα και τορική μάχη στην Ελλάδα*, Αθήνα 1977-1978.
- Ορέστης Βιδάλης, *Ιστορικό Ημερολόγιο*, Κρήνη εκπαίδευσης, 1968-1975, Αθήνα 1997 (σημαντική και η μεταπολιτευτική εξέλιξη βιογραφία ταξιδιών στην Αμερική).
- Αναστάσιος Πετρονίης, 1961-1981: Τα γεγονότα και τα πρόσωπα, Αθήνα 2001.
- Θεόδωρος Α. Κουλιμπιτίης, «71 ...74: Σημειώσεις ενός πανεπιστημιακού», Αθήνα 2002.
- Βαγγέλης Αγγελής & Ολύμπιος Δαφέρμος (εξ.), *Όνειρο πάλι... Το αντιδικτατορικό φοιτητικό κίνημα και το Πολυτεχνείο με το ζήλημα των προεργασιών*, Αθήνα 2003.
- Γιάννης Βεργινός (εξ.), *Οταν βέλομε να αλλάξουμε την Ελλάδα: Το αντιδικτατορικό φοιτητικό κίνημα, η ΕΚΙΝ και οι καταλήψεις της Νομικής*, Αθήνα 2003.
- Ιωάννης Στοδολιτσόπουλος, *Το κίνημα του Ναυτικού - Μάιος 1973 (προσωπική μαρτυρία)*, Αθήνα 2003.
- Θανάσιος Σκρουμπελιός, *Ο κόκκινο φθινόγχο: Μια ιστορία της οργάνωσης Πήγες Φεραίες*, Αθήνα 2004.
- Δημήτριος Χατζηκουμπής, *Πολυτεχνείο '73: Ανατοχολογία μιας πραγματικότητας*, Αθήνα 2004.

Δημοσιογραφικές προσεγγίσεις

- Σάββας Αναστασίου, *Θυελλιά στην Αθήνα*, Αθήνα 1974 (έρευνα για το προκείμενο στην Κύπρο και τη μεταπολίτευση).
- Γιώργος Καραγιώργος, *Από τον ΠΑΕΑ στο Χούντα η Πώς φβόσα σε στην 21η Απριλίου*, Αθήνα 1975.
- Σταύρος Ψυχράκης, *Τα παρακείμενα της Αλλαγής*, Αθήνα 1975 (έρευνα για τη δημοσιοποίηση της μεταπολίτευσης).
- Γιάννης Βουλήτης, *Η καταγωγή και ο θάνατος της συμμαχίας*, Αθήνα 1976.
- Νίκος Κασσανιώτης, *2650 Μερόνικα Συμμαχίας*, Αθήνα 1976.
- Γιώργος Καραγιώργος, *Από τον ΠΑΕΑ στο Χούντα η Πώς φβόσα σε στην 21η Απριλίου*, Αθήνα 1975.
- Σταύρος Ψυχράκης, *Τα παρακείμενα της Αλλαγής*, Αθήνα 1975 (έρευνα για τη δημοσιοποίηση της μεταπολίτευσης).
- Γιάννης Βουλήτης, *Η καταγωγή και ο θάνατος της συμμαχίας*, Αθήνα 1976.
- Νίκος Κασσανιώτης, *2650 Μερόνικα Συμμαχίας*, Αθήνα 1976.
- Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον*

- 1976 (έρευνα για τη συνθήκη μεταξύ των μελών της συμμαχικής ομάδας).
- Lawrence Stern, *The Wrong Horse: The Politics of Intervention and the Failure of American Diplomacy*, Νέα Υόρκη 1977 (ελληνική έκδοση *Λάθος Άλογος*, Αθήνα 1978, έρευνα της αμερικανικής πολιτικής στην Ελλάδα και την Κύπρο, από έναν δημοσιογράφο της «Washington Post»).
- Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον*

- Εμύλιο στο Χούντα*, 5 τόμοι, Αθήνα 1978.
- Kevin Andrews, *Greece in the Dark, 1967-1974*, Αμστερνταμ 1980.
- Robert McDonald, *Pillar & tinderbox: The Greek press and the dictatorship*, Νέα Υόρκη 1983.
- Μηνάς Παπαδόπουλος, *Φοιτητικό κίνημα και δικτατορία*, Αθήνα 1983 (βασιμίομενο στην καθιέρωση στήλης «Οι νέοι και τα προβλήματά τους», που συνέτασσε ο συγγραφέας επί δικτατορίας στα «NEA»).
- Γιώργης Κρεμμυδάς, *Ο άνθρωπος της χούντας μετά τη δικτατορία*, Αθήνα 1984.
- Αλέξης Παπαλεκάς, *Ο βασίλειος της Ελληνικής δημοκρατίας*, Ο τελεματίζοντες παρών, 1947-67, Αθήνα 1991 (με την πρώτη και προνομιακή η χρήση των αμερικανικών αρχείων).
- Μακάριος Δροσινιάτης, *ΕΟΚΑ Β και CIA. Το Αποληνογραφικό παρακείμενο στην Κύπρο*, Λευκωσία 2002.